

לא

אוצר החכמה
אוצר החכמה

וַיִּשְׁקְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, כ)

"נתכוון לבודקם כסוטות. שלש מיתות נידונו שם: אם יש עדים והתראה – בסייף, כמשפט אנשי עיר הנידחת, שהן מרובים; עדים בלא התראה – במגפה, שנאמר 'ויגוף ה' את העם'; לא עדים ולא התראה – בהדרוקן, שבדקום המים וצבו בטניהם" (רש"י)

קיים שינוי בולט בלשון הכתוב בין שתי המיתות הראשונות (בסייף ובמגפה) ובין המיתה השלישית ("בהדרוקן"):

ביחס לשתי המיתות הראשונות – נוקט הכתוב בלשון "העם" ("ויפול מן העם ביום ההוא כשלושת אלפי איש"¹²¹, "ויגוף ה' את העם"¹²²); ואילו ביחס למיתה השלישית נאמר "וישק את בני ישראל".

ויש לפרש את הסיבה לשינוי זה:

הביטוי "העם" מתייחס לעם בכללותו, הכולל גם את ה"ערב רב" שעלה עם בני ישראל ממצרים; ואילו הביטוי "בני ישראל" מתייחס אך ורק לבני ישראל המקוריים, ואינו כולל את ה"ערב רב"¹²³.

ובענייננו:

שני העונשים הראשונים – המיתה בסייף לאלו שחטאו בעדים והתראה, והמיתה במגפה לאלו שחטאו בעדים ללא התראה – התקיימו בכל החוטאים, הן אלו שמבני ישראל והן אלו שנמנו על ה"ערב רב";

ואילו העונש השלישי – המיתה "בהדרוקן", לאלו שחטאו ללא עדים וללא התראה ("לבודקם כסוטות") – חל על בני ישראל בלבד, ואילו בני

121. לקמן פסוק כח.

122. לקמן פסוק לה.

123. וכפי שמצינו בכתוב (בא יב, לז-לח) לעניין יציאת מצרים: "וייסעו בני ישראל... וגם ערב רב עלה אתם", כלומר שה"ערב רב" נמנה בנפרד, ואינו מהווה חלק מ"בני ישראל".

ה"ערב רב" שחטאו ללא עדים וללא התראה לא נענשו כלל ונשארו בחיים¹²⁴.

והסיבה לכך – על-פי דברי רש"י לקמן¹²⁵ ביחס לחטא העגל: "משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות, מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע... המלך – זה הקב"ה; השפחות – אלו ערב רב... ארוסתו של הקב"ה – אלו ישראל". ונמצא, שבני ישראל נחשבים כארוסתו של הקב"ה, ואילו בני ה"ערב רב" – כשפחות בלבד.

ומעתה מובנת הסיבה לכך שבני ה"ערב רב" לא נענשו "כסוטות" – שהרי סוטה היא אשה שנחשדת בחטא נגד בעלה, דבר ששייך לאומרו רק ביחס לבני ישראל עצמם, שהם "ארוסתו" של הקב"ה, ולא ביחס לבני ה"ערב רב", שהם בבחינת "שפחות" בלבד.

ויש לבאר בעומק הענין, את הסיבה לכך שדוקא בני ה"ערב רב" – שהם היו עיקר החוטאים בעגל ("הם שיחתו והשחיתו"¹²⁶) – לא נידונו כולם למיתה¹²⁷:

ידועים דברי חז"ל¹²⁸ – ביחס למשכן וכליו – שמעשי ידי משה הם נצחיים. ומכך מובן שנצחיות זו חלה גם ביחס ל"ערב רב", שהרי גם

124. לפי הסבר זה יש לתרץ קושיא נוספת:

מדברי רש"י (לעיל פסוק ז) שבני ה"ערב רב" "הם שיחתו והשחיתו" בחטא העגל – משמע שכל בני ה"ערב רב" חטאו בחטא זה; ואם כל החוטאים בעגל נהרגו – כיצד נותרו "ערב רב" גם לאחר חטא העגל (כמסופר בפרש"י בהעלותך יא, א). ואילו על-פי המבואר כאן מיושבים הדברים, שכן אלו מבני ה"ערב רב" שחטאו ללא עדים וללא התראה – אכן לא נהרגו.

125. לד, א.

126. רש"י לעיל פסוק ז.

127. ובדרך הפשט יש לומר, שהסיבה לכך היא כדברי הכתוב (עמוס ג, ב): "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם".

128. סוטה ט, א.

ה"ערב רב" מיוחסים למשה עצמו, וכפי שאמר לו הקב"ה: "כי שחת עמך" ("ערב רב שקיבלת מעצמך וגיירתם"¹²⁹).

ומאחר שבני ה"ערב רב" חטאו כולם בעגל – הרי אילו נהרגו גם אלו שחטאו ללא עדים וללא התראה, היו נהרגים כל בני ה"ערב רב", ולא היה נשאר מהם איש, דבר המנוגד לנצחיות של מעשי ידי משה!

ולכן הותיר הקב"ה חלק מבני ה"ערב רב" (אלו שחטאו ללא עדים וללא התראה) בחיים, כדי שתתקיים בהם נצחיותם של מעשי ידי משה¹³⁰.

(לקוטי שיחות חט"ז ע' 409 ואילך)

לְךָ עֲלֵה מִזָּה (לג, א)

"ארץ ישראל גבוה מכל הארצות, לכך נאמר 'עלה'" (רש"י)

יש להקשות: כיצד ניתן להוכיח מלשון הכתוב "לך עלה מזה" שארץ-ישראל גבוהה מכל הארצות – והרי ייתכן שארץ-ישראל גבוהה ביחס למקום שבו עמד משה, אך אינה גבוהה ממקומות אחרים?

ויש לומר, שההוכחה אינה מעצם השימוש בלשון עלייה, אלא מדיוק הלשון "לך עלה מזה":

בשעת אמירה זו עמד משה רבנו על הר סיני¹⁴⁹, כלומר – על מקום שהוא גבוה מסביבתו; כדי לעלות משם לארץ-ישראל היה על משה, איפוא, לדדת תחילה מההר. מדוע איפוא אמר לו הקב"ה "לך עלה מזה" – כאילו ניתן לעלות ישירות "מזה" (מעל ההר) לארץ-ישראל?

ולכן מפרש רש"י, שכוונת הכתוב היא ללמדנו ש"ארץ ישראל גבוה מכל הארצות", ולכן ההליכה לארץ-ישראל מכל מקום – אפילו ממקום גבוה ("מזה") – נקראת בשם "עלייה".

(לקוטי שיחות חט"ז ע' 411)

149. שהרי בפשטות משמע שאמירה זו היתה בהמשך לאמירה הקודמת - "לך נחה את העם" (כפי שמשמע גם מהכתוב בפרשת עקב (י, יא) ובפרש"י), שהיתה לאחר שמשה שב ועלה אל ה' (פרשתנו לב, לא).

אוצר החכמה

לח

וְעַתָּה לֵךְ נַחֵה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ... וַיִּדְבַר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אֶתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעַלְתָּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (לב, לד - לג, א)

אוצר החכמה

"אתה והעם - כאן לא אמר 'ועמך'" (רש"י)

יש להקשות:

(א) מדוע חוזר הקב"ה פעמיים על אותה הוראה - "לך נחה את העם אל אשר דיברתי לך", "לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים"?

(ב) מה פשר שינויי הלשון בין שני הפסוקים: (א) בפסוק הראשון - "נחה", ואילו בפסוק השני - "עלה מזה"; (ב) בפסוק הראשון - "העם" בלבד, ואילו בפסוק השני - "אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים"?

(ג) מדוע מפרש רש"י "כאן לא אמר 'ועמך'" רק על המלה "העם" שבפסוק השני ("אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים") ולא על המלה "העם" שבפסוק הראשון ("לך נחה את העם אל אשר דיברתי לך")?

ויש לומר, שלדעת רש"י אין כאן כפילות, אלא שתי הוראות שונות:

הכתוב "לך נחה את העם" מתייחס לבני ישראל עצמם - אלו מתוכם שלא חטאו בעגל (שהרי אלו שחטאו בעגל נהרגו באחת משלוש מיתות, כפירוש רש"י לעיל¹⁵⁰).

ואילו הכתוב "לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים" - מתייחס ל"ערב רב" (כמשמעות הלשון "אשר העלית מארץ מצרים" - "ערב רב שקיבלת מעצמך"¹⁵¹); והחידוש שבכתוב זה הוא, שאף-על-פי

150. לב, כ.

151. כפירוש רש"י בפעם הקודמת שנאמרה לשון זו - "כי שיחת עמך אשר העלית מארץ מצרים" (לעיל לב, ז).

שה"ערב רב" חטאו כולם בעגל – מחל הקב"ה לחלק מהם לאחר ששבו מחטאתם¹⁵², ולכן יזכו אף הם להמשיך בדרכם לארץ-ישראל.

ולכן נאמר דוקא בפסוק זה "לך עלה מזה": הכוונה כאן היא לעלייה רוחנית – התעלות מהשפעתו השלילית של חטא העגל ("מזה"), הן ביחס למשה (כפירוש רש"י: "כלפי שאמר לו בשעת הכעס 'לך רד' – אמר לו בשעת רצון 'עלה'"), והן ביחס ל"ערב רב" (שעבדו את העגל, ולכן נזקקו לכפרה ועלייה מיוחדת).

ולכן פירש רש"י "כאן לא אמר 'ועמך' דוקא בפסוק השני: בפסוק הראשון, העוסק בבני-ישראל עצמם – מובן מאליו שאין מקום לכנותם בכינוי הגנאי "עמך" (שנזכר לעיל¹⁵³ רק ביחס ל"ערב רב"); ורק בפסוק השני, העוסק ב"ערב רב" מצייין רש"י את העובדה שכאן הם אינם מכונים עוד "עמך", אלא "העם" סתם, מאחר שחזרו בתשובה והקב"ה מחל להם על חטאם.

על-פי האמור יש לבאר את משמעות הכתוב "לך עלה מזה" – בפנימיות הדברים:

בעניין חטא העגל אמרו חז"ל¹⁵⁴: "לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה"; ופירוש הדברים על-פי פנימיות העניינים הוא¹⁵⁵ – שהסיבה לכך שהקב"ה גרם לבני ישראל לחטוא בחטא העגל היתה כדי לזכות אותם במעלתה הגדולה של התשובה, שיש בה מעלה ויתרון על עבודתם של הצדיקים¹⁵⁶.

152. כמו שהוסבר לעיל ביאור לא, שאלו מתוך ה"ערב רב" שחטאו בלי עדים והתראה – לא נענשו ונשארו בחיים. עיין שם.

153. לב, ז ובפרש"י.

154. עבודה-זרה ד, ב.

155. ראה גם לקוטי שיחות ח"ט ע' 240.

156. ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד. ועוד.

אחת ממעלותיה הגדולות של עבודת התשובה היא בכך, שעל-ידי התשובה ניתן לזכך ולהעלות גם את ניצוצות הקדושה שהיו שבויים בידי ה"קליפות" הטמאות ביותר (כמאמר חז"ל¹⁵⁷ "זדונות נעשו לו כזכויות"), דבר שלא ניתן לעשות באמצעות עבודת ה' בדרך הרגילה¹⁵⁸.

מעלה זו של עבודת התשובה התבטאה בכך, שאפילו ה"ערב רב" – שהסיתו והדיחו את בני ישראל לעבוד עבודה זרה (חטא שהוא חמור כל-כך עד שאסור ללמד עליהם זכות¹⁵⁹), והיו איפוא שבויים לחלוטין בידי הקליפות הרעות והטמאות ביותר – גם הם חזרו בתשובה.

זהו, איפוא, פירוש הכתוב "לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים": העלייה הגדולה ("עלה") שנוצרה כתוצאה מחטא העגל עצמו ("מזה") – מעלתה הגדולה של התשובה – התבטאה במיוחד בכך שגם ה"ערב רב" ("העם אשר העלית מארץ מצרים") חזרו בתשובה, ותשובתם התקבלה לפני הקב"ה.

(לקוטי שיחות חט"ז ע' 408 ואילך)

